

ВАРЛАМ ШАЛАМОВ

СУХА ХРАНА

Превод от руски: Александър Талаков, 1994

chitanka.info

Когато четиридесетата стигнахме до потока Дускания, така се зарадвахме, че почти не можехме да говорим. Страхувахме се, че нашето идване тук е резултат на нечия грешка или шега, че ще ни върнат в зловещите каменни забои на мините, залети със студена вода от разтопения лед. Гumenите галоши, които ни раздаваха, не можеха да предпазят от студа безброй пъти премръзвалите ни крака.

Вървяхме по тракторните следи сякаш по следите на някакъв доисторически звяр, ала те свършиха и по една стара пътечка стигнахме до дървената къщурка с два изсечени отвора за прозорци и врата, която висеше на една панта, направена от парче автомобилна гума, закована с пирони. Малката врата имаше огромна дървена дръжка, досущ като от врата на ресторант в някой голям град. Вътре имаше голи нарове от цели трупи; на пода се търкаляше черна, опушена консервена кутия. Много също такива кутии, ръждясали и пожълтели, бяха нахвърляни около къщата, чийто покрив бе покрит с мъх. Преди тук е била разположена проучвателна експедиция; вече много години на това място не беше стъпвал човешки крак. Трябаше да живеем тук и да сечем просека — брадвите и трионите си ги носехме.

За първи път получавахме храна на ръка. Имах торбичка, която пазех като очите си, пълна с булгур, захар, риба и мазнини. На няколко места тя беше стегната с парчета канап, както се връзват кренвириши. Захар и два вида булгур — ечемичен и „магар“. Савелиев имаше същата торбичка, а Иван Иванович — цели две, ушити с едри мъжки бодове. Четвъртият — Федя Шчапов — лекомислено беше насыпал булгура в джобовете на връхната си дреха, а захарта бе увил в една партенка. Откъснатият вътрешен джоб му служеше за пунгия, в която грижливо събираще намерените фасове.

Десетдневните дажби плашеха — не ни се мислеше, че всичко това трябва да бъде разделено на цели тридесет части, ако ще имаме закуска, обяд и вечеря, и на двадесет — ако ще ядем два пъти дневно. Дадоха ни хляб за два дни — после щял да ни го носи десетникът, тъй като дори най-малката група работници е немислима без десетник. Изобщо не се заинтересувахме кой ще бъде. Казаха ни, че до идването му трябва да подгответим жилището.

На всички ни беше омръзнало яденето за бараките, всеки път бяхме готови да плачем при вида на големите цинкови баки с чорба,

които ги внасяха на пръти. Бяхме готови да плачем от страх, че чорбата ще се окаже рядка. И когато ставаше чудо и чорбата биваше гъста — не можехме да повярваме, радвахме се и я сърбахме бавно-бавно. Ала и след гъстата чорба в посгретите ни стомаси оставаше тъпа болка — гладувахме отдавна. Всичките човешки чувства — любовта, дружбата, завистта, човеколюбието, милосърдието, жаждата за слава, честността — ни бяха напуснали заедно с живото месо, което бяхме загубили по време на продължителното гладуване. Незначителният слой мускули, който все още имахме по костите си и който все още ни даваше възможност да ядем, да се движим и да дишаме, дори да режем дървени трупи и да пълним количките с лопати натрошен камък и пясък, дори да тикаме тези колички по нескончаемите дървени настилки в златодобивните забои, по тесния дъсчен път до машината за промиване — този слой мускули съдържаше само злоба, най-дълготрайното човешко чувство.

Савелиев и аз решихме да си готовим отделно. Приготвянето на храна е особен вид арестантска наслада; несравнено с нищо удоволствие — да сготвиш със собствените си ръце и след това да ядеш — нищо, че беше сварено по-лошо, отколкото биха го направили умелите ръце на готвача — нашите кулинарни познания бяха нищожни, липсваха ни готварски умения дори за най-обикновена супа или каша. Но въпреки това ние със Савелиев събрахме консервени кутии, чистехме ги, обгаряхме ги на огъня, нещо киснехме, варихме, като се учехме един от друг.

Иван Иванович и Федя смесиха продуктите си. Федя грижливо обърна джобовете си и прегледа внимателно всеки шев, като изчовъркваше с мръсния си, счупен нокът всяка трошица.

Ние — и четиримата — бяхме отлично подгответи за пътешествие в бъдещето — било то небесно или земно. Знаехме какво значи научнообоснована норма на хранене, какво е таблица за замяна на продуктите, според която излизаше, че кофа вода по калории замества 100 грама масло. Бяхме се научили на смирение, бяхме, се отучили да се учудваме. Нямахме гордост, себелюбие, самолюбие, а ревността и страстта ни се струваха марсиански понятия, при това пълна глупост. Много по-важно беше да се научиш да си закопчаваш гащите на студа, през зимата — възрастните мъже плачеха, когато понякога не можеха да го направят. Разбирахме, че да умреш не е

никак по-лошо от това да живееш, и не се страхувахме нито от едното, нито от другото. Бяхме обладани от огромно равнодушие. Знаехме, че сме в състояние да прекратим този живот още утре, и понякога събирахме смелост, но всеки път ни пречеха някакви дреболии, от които се състоеше целият ни живот. Или ще вземат да раздават „брашненика“ — килограм хляб като награда — просто беше глупаво да се самоубиеш в такъв ден. Или дневалният от съседната барака ще обещае да ти даде цигара вечерта — да върне стар дълг.

Бяхме разбрали, че животът, дори най-лошият, се състои от редуване на радостта с мъката, на сполуките с несполуките и че човек не трябва да се плаши, че несполуките са повече от сполуките.

Бяхме дисциплинирани, слушахме началниците си. Разбирахме, че истината и лъжата са родни сестри, че на света има хиляди истини.

Смятахме се почти за светци — мислейки си, че с годините, прекарани в лагерите, сме изкупили всичките си грехове.

Бяхме се научили да разбираме хората, да предугаждаме постъпките им, да ги разгадаваме.

Бяхме разбрали — и това беше най-важното, — че нашите познания за хората не ни носят никаква полза в живота. Какво като разбирам, чувствам, разгадавам, предугаждам нечии постъпки? Нали не мога да променя своето поведение спрямо человека, няма да взема да доноснича срещу друг също такъв затворник, каквото и да направи. Няма да се домогвам до бригадирска длъжност, която дава възможност да останеш жив: най-лошото в лагера е да натрапваш своята (или нечия чужда) воля на друг човек — на арестант, какъвто съм и аз. Няма да търся „полезни“ познанства, да давам рушвети. И какво като знам, че Иванов е подлец, Петров — доносник, а Заславски — лъжесвидетел?

Невъзможността да използваме определени видове „оръжие“ ни прави слаби в сравнение с някои наши съседи по нар в лагера. Бяхме се научили да се задоволяваме с малко и да му се радваме.

Също така бяхме разбрали нещо много интересно — в очите на държавата и на нейните представители физически силният човек е по-добър, именно по-добър, по-нравствен, по-ценен от слабия, от онзи, който не може да изкопае двадесет кубометра скална маса през смяната. Първият е по-морален от втория. Той изпълнява „процента“, тоест изпълнява своя най-важен дълг пред държавата и обществото,

заради което е уважаван от всички. С него се съветват и зачитат мнението му, канят го на съвещания и събрания, които по тематика са далеч от въпросите за изгребването на тежката, хълзгава скална маса от мокрите, плъзгави ровове.

Благодарение на физическите си предимства той се превръща в морална сила при решаване на многобройните всекидневни въпроси на лагерния живот. При това той е морална сила, докато продължава да е сила физическа.

Афоризмът на Павел Първи: „В Русия е именит онзи, с когото разговаря — и докато разговаря с него“ — беше намерил свой нов неочекван израз в заботите на Крайния север.

През първите месеци от живота си в мините Иван Иванович беше голям работяга. Сега не можеше да разбере защо когато остана без сили, го удряше всеки срещнат — не много силно, но го удряше: дневалният, бръснарят, десетникът, отговорникът, бригадирът, конвойт. Освен длъжностните лица го биеха и криминалните. Иван Иванович беше щастлив, че се бе измъкнал от тази „горска командировка“.

Федя Шчапов, момче родом от Алтай, беше останал без сили преди другите — полудетският му организъм не беше успял да укрепне. Затова Федя издържа около две седмици по-малко от останалите, силите му се стопиха по-рано. Беше единствено дете на вдовица и бе съден за незаконно избиване на добитък, понеже бе заклал овцата, която си имали. Законът забраняваше това. Присъдата му беше десет години; изтощителната работа в мините, която никак не приличаше на селския труд, му тежеше. Федя се възхищаваше от хубавия живот на криминалните от мините, ала в характера му имаше нещо, което му пречеше да се сближи с тях. Това здраво селско начало, вродената любов, а не отвращение от труда, донякъде му помагаха. Той, най-младият сред нас, веднага се залепи за най-възрастния, за най-положителния — за Иван Иванович.

Савелиев беше студент от Московския институт по съобщенията, мой земляк от Бутирския затвор. В килията, потресен от всичко видяно, написа писмо до „вожда“ на партията като верен комсомолец, сигурен, че тези сведения не са известни на „вожда“. Собственото му дело беше смешно — кореспонденцията с годеницата му, където свидетелство за агитация (десета точка от петдесет и осми член) бяха писмата между годеницата и годеника; неговата „организация“

(единадесета точка от същия член) се състоеше от двама души. Това най-сериозно бе вписано в бланките на разпита. И все пак всички мислехме, че дори според тогавашните мащаби Савелиев само ще го интернират.

Скоро след изпращането на писмото, в един от „заявителните“ дни, Савелиев го извикаха в коридора и му дадоха да се подпише, че е получил известие. Върховният прокурор му съобщаваше, че лично ще разгледа делото му. След това Савелиев го извикаха само веднъж — да му връчат присъдата на „специално съвещание“: десет години лагер.

В лагера Савелиев закъса много бързо. И досега не можеше да проумее тази зловеща разправа. Не че бяхме големи приятели, просто обичахме да си спомняме Москва — улиците, паметниците, Москва река, покрита с тънък слой нефт, който проблясващ като седеф. Нито Ленинград, нито Киев, нито Одеса нямат такива поклонници, ценители, обожатели. Бяхме готови да говорим за Москва безкрай.

Вкарахме в къщата ламаринената печка, която бяхме донесли, и въпреки че беше лято, я напалихме. Топлият, сух въздух имаше необичаен, чудесен аромат. Всеки от нас беше свикнал да диша киселата миризма на старите ни дрехи, на пот — добре, че сълзите нямат мириз.

По съвет на Иван Иванович си съблякохме бельото и го заровихме за една нощ в пръстта, отделно ризите и долните гащи, като оставихме да стърчи по едно малко парченце от тях. Това беше народна рецепта за борба с въшките — в мините не можехме да се справим с тях. И наистина на сутринта въшките бяха наизлезли по кранчетата на ризите. Вечно замръзналата земя през лятото все пак омекваше дотолкова, че да можем да си заровим дрехите. Разбира се, тази земя беше тукашна, с повече камъни, отколкото пръст. Но и върху тази камениста, вкочанена почва израстваха гъсти гори от огромни лиственици със стволове, които трима души едва можеха да обхванат — такава беше жизнената сила на дърветата, велик назидателен пример, даван ни от природата.

Изгорихме въшките, като поднасяхме долните си дрехи до горяща главня от огъня. Уви, този оригинален начин не унищожи гnidите и същия ден дълго и яростно варихме бельото си в големи консервени кутии — този път дезинфекцията беше сигурна.

Чудните свойства на пръстта научихме по-късно, когато ловяхме мишки, врани, чайки, катерици. Месото на което и да е животно губи специфичната си миризма, ако предварително се зарови в земята.

Погрижихме се да поддържаме огъня — имахме само няколко кибритени клечки, които се намираха у Иван Иванович. Беше ги увил най-грижливо в парче брезент и в парцали.

Всяка вечер събирахме на едно място две главни и те тлееха до сутринта, без да гаснат и без да изгарят. Ако главните са три, изгарят. Аз и Савелиев знаехме това още от училище, а Иван Иванович и Федя — от деца, от къщи. Сутрин разпалвахме главните, лумващо жълт пламък и върху разгорелия се огън слагахме някой по-дебел дънер...

Разделих булгура си на десет части, но това изглеждаше прекалено страшно. Операцията по изхранването на пет хиляди души с пет хляба вероятно би била по-лесна, по-проста, отколкото един арестант да раздели на тридесет порции десетдневната си дажба. Дажбите, талоните винаги бяха за по десет дни. На „континента“ отдавна свиреха отбой що се отнася до разните „петдневки“, „десетдневки“, „постоянки“, но при нас десетичната система съществуваше много по-стабилно. Тук никой не смяташе неделята за празник — почивните дни за затворниците, въведени много след нашето пребиваване на „горска командировка“, бяха три пъти месечно по произволна преценка на местното началство, което имаше правото да използва дъждовните дни през лятото или прекалено студените през зимата за почивка на затворниците „за сметка на почивните дни“.

Отново събрах булгура на едно място, понеже не издържах това ново мъчение. Помолих Иван Иванович и Федя да ме включат при тях и предадох запасите си за общия казан. Савелиев последва примера ми.

Всички заедно — и четиридесета — взехме мъдро решение — да готовим два пъти дневно, за три пъти продуктите в никакъв случай не биха ни стигнали.

— Ще берем горски плодове и гъби — рече Иван Иванович. — Ще ловим птици и мишки. И един-два пъти на десет дни ще ядем само хляб.

— Но ако гладуваме ден-два преди получаване на продуктите — каза Савелиев, — как ще се удържим да не ядем повече, когато ни ги донесат?

Решихме на всяка цена да ядем два пъти дневно и в краен случай да правим чорбата по-рядка. Та нали тук нямаше кой да ни окраде, бяхме получили всичко, каквото ни се полагаше — тук нямаше готвачи-пияници, склададжии-крадци, алчни надзоратели, криминални, които да ни отнемат най-добрата храна, цялото безкрайно началство, което подяждаше и ограбваше затворниците — без никакъв контрол, без никаква съвест.

Бяхме получили наведнъж всичките „хранителни мазнини“ във вид на бучица „хидромазнини“, захар — по-малко от златото в пяська, който промивах, хляб, клисав, лепкав хляб, с чието печене се занимаваха великите, неподражаеми майстори на „прираста в теглото“ и които хрантутеша началството на хлебопекарниците. Двадесет вида булгур, за които изобщо не бяхме чували през целия си живот: „магар“, „кълцано просо“ — всичко това бе прекалено загадъчно. И страшно.

Риба, заменила по тайнствените „таблици за замяна“ месото — ръждивокафява сельодка, обещаваща да компенсира усиления разход на белтъчини.

Уви, дори изцяло получените „норми“ не можеха да ни нахранят, да ни заситят. Имахме нужда от тройно, четвороно повече — организмът на всеки от нас гладуваше отдавна. Това просто нещо тогава не го разбирахме. Вярвахме в „нормите“ — и известното наблюдение на готвачите, че е по-лесно да се готови за двадесет души, отколкото за четирима — не ни беше познато. Само едно нещо разбирахме съвсем ясно: че храната няма да ни стигне. Това не толкова ни плашеше, колкото ни учудваше. Трябваше да започваме работа, да прокарваме път сред повалените дървета.

Дърветата на Север умират легнали като хората. Огромните им оголени корени приличат на вбити в камъка нокти на исполинска хищна птица. От тези гигантски нокти надолу към вечнозамръзналата почва се проточваха хиляди тънки пипала, въздебели израстващи, покрити с топла кафява кора. Всяко лято ледът отстъпваше малко и пипалото-корен начаса се впиваше и закрепваше с най-тънки власинки във всеки сантиметър размразена земя. Листвениците достигаха своята зрялост на триста години, като бавно изправяха тежки, мощнни тела върху слабите, проснати по каменистата земя корени. Силните бури лесно събаряха дърветата от немощните им крака. Листвениците

рухваха в една посока и умираха, легнали върху дебелия слой мек мъх — яркозелен и яркорозов.

Само усуканите, чепати ниски дървета, измъчени от въртенето си след слънцето, след топлината, устояваха сами, далеч едно от друго. Толкова дълго бяха водили напрегната борба за живот, че изтерзаната им, увита дървесина не ставаше за нищо. Късите им, чворести столове, покрити с чудовищни израстъци, сякаш с шини в резултат на някакви счупвания, не ставаха за строителство — дори в невзискателния към материалите Север. Тези сгърчени дървета не ги биваше и за огъня — със съпротивата си срещу брадвата можеха да измъчат всеки работник. Така отмъщаваха на целия свят за осакатения си от Севера живот.

Задачата ни бе да направим просека и ние скоро се хванахме на работа. Режехме с трионите от изгрев до заник, поваляхме дърветата, цепехме ги и ги подреждахме. Бяхме забравили всичко друго, искахме да останем тук по-дълго, страхувахме се от златодобивните забои. Ала нарязаните дърва се увеличаваха прекалено бавно и в края на втория напрегнат ден стана ясно, че сме направили малко, че нямаме сили за повече. Иван Иванович издяла еднометрова мярка, като отмери пет педи върху отсечена млада, десетгодишна лиственица.

Вечерта дойде десетникът, премери работата ни със своята тояга с резки и поклати глава. Бяхме изпълнили десет процента от нормата!

Иван Иванович му доказваше нещо, мереше, но десетникът бе непреклонен. Мърмореше за някакви „фесметри“, за „чиста маса на дървесината“ — всичко това беше прекалено сложно за нас. Едно беше ясно — ще бъдем върнати в лагерната зона, пак ще минем през портала със задължителния, стереотипен надпис: „Трудът е въпрос на чест, въпрос на слава“, въпрос на доблест и геройство“. Разправят, че на входовете на немските лагери бил изписан девизът: „Всекому своето“. Подражавайки на Хитлер, Берия го беше надминал в цинизма си.

Лагерът бе място, където ни учеха да мразим физическия труд, да мразим труда изобщо. Най-привилегированата група от лагерното население бяха криминалните — за тях ли трудът бе геройство и доблест?

Но ние не се страхувахме. Нещо повече — това, че десетникът констатира безнадеждността на работата ни, нищожността на нашите

физически качества, ни донесе небивало облекчение, без изобщо да ни огорчава, да ни плаши.

Ние плувахме по течението, свършвахме, както казват в лагерите. Вече нищо не ни вълнуваше, беше ни лесно да живеем във властта на чужда воля. Не се грижехме дори да си запазим живота; и ако спяхме, то бе също по силата на заповедта, съобразена с лагерния график. Душевното спокойствие, постигнато чрез притъпяване на чувствата ни, напомняше за „висшата казармена свобода“, за която бе мечтал Лорънс, или за Толстоевото непротивене на злото — чуждата воля винаги беше на стража на душевното ни спокойствие.

Отдавна бяхме станали фаталисти, не крояхме житетски планове за повече от един ден напред. Би било логично да изядем на един път цялата си храна и да се върнем, да лежим в карцера колкото ни се полага и да слезем в забоя — но и това не направихме. Всяко вмешателство в съдбата, във волята на богоете беше неприлично, противоречеше на кодекса за поведението в лагера.

Десетникът си отиде, а ние останахме да работим на просеката, да подреждаме дървата, но вече с по-голямо спокойствие, с повече безразличие. Сега вече не се карахме кой да застане под дебелия край на дънера, а кой — под върха, докато пренасяхме дървото — това се нарича „иззвзване“.

Повече почивахме, обръщахме по-голямо внимание на слънцето, на гората, на бледосиньото, високо небе. „Хайлазувахме“.

На сутринта заедно със Савелиев криво-ляво отсякохме една огромна черна лиственица, оцеляла по чудо след бурите и пожарите. Захвърлихме триона направо на тревата — той издрънча върху камъните — и седнахме върху ствola на поваленото дърво.

— Ето — рече Савелиев. — Можем да помечтаем. Ще оцелеем, ще се върнем на „континента“; бързо ще остареем и ще се превърнем в болни старци: ту ще ни стяга сърцето, ту ревматични болки няма да ни дават мира, ту ще ни пробожда нещо в гърдите — всичко, което правим сега, което преживяваме на младини: безсънните нощи, гладът, тежката многочасова работа, златодобивните забои в ледената вода, студът през зимата, побоите на конвоя — всичко това няма да мине безследно, дори и да оцелеем. Ще боледуваме, без да знаем защо, ще стенем и ще обикаляме амбулаториите. Непосилният труд ни нанесе неизлечими рани и целият ни живот на стари години ще бъде живот на

болка, на безкрайна и разнообразна физическа и духовна болка. Ала сред тези страшни бъдещи дни ще има и такива, когато ще дишаме по-леко, когато ще бъдем почти здрави и страданията няма да ни дотягат. Тези дни ще са малко. Ще са толкова, колкото дни всеки от нас е успял да „похайлазува“ в лагера.

— А „честният труд“? — обадих се аз.

— Към честен труд в лагера призовават подлеците и онези, които ни бият, осакатяват, изяждат храната ни и ни заставят да работим като живи скелети — до самата си смърт. Този „честен“ труд им е изгоден. Те вярват в него още по-малко и от нас.

Вечерта седяхме около скъпата ни печка и Федя Шчапов внимателно слушаше прегракналия глас на Савелиев.

— Та, отказах да работя. Съставиха акт — облечен според сезона...

— А какво значи това — облечен според сезона? — попита Федя.

— Е, за да не изброяват всички зимни и летни неща, които са отгоре ти. Не могат да пишат в зимния акт, че са те пратили на работа без ватенка или без ръкавици я. Колко пъти са те оставяли вкъщи, понеже си без ръкавици?

— Нас не ни оставяха — плахо рече Федя. — Началникът ни караше да правим път в снега. Иначе щеше да се нарича: останал поради „неекипиране“.

— Тъй, тъй.

— Добре, разправи за метрото.

И Савелиев разправяше на Федя за московското метро. На нас с Иван Иванович също ни беше интересно да го слушаме. Той знаеше такива неща, за които аз, московчанинът, дори нямах представа.

— Ходжата, Федя — говореше Савелиев, като се радваше, че мозъкът му все още е подвижен, — свиква мохамеданите за молитва от минарето. Всичко опитал Мохамед — тръба, тамбура, сигнални огньове — и всичко отхвърлил. Хиляда и петстотин години по-късно, по време на изпитания на влакови сигнали, станало ясно, че нито свирката, нито клаксонът, нито сирената се долавят от човешкото ухо, от ухото на машиниста в метрото така безусловно и точно, както живия глас на дежурния, който вика „Готово!“

Федя ахкаше възторжено. Той беше по-приспособен за живот в гората, по-опитен, въпреки младостта си, от всички ни. Биваше го за

дърводелец, можеше да построи барака на сред тайгата, знаеше как да повали дърво и да укрепи с клони мястото за нощувка, Федя беше ловец — по неговия край си служат с оръжието още от детски години. Студът и гладът напълно бяха заличили всичките му предимства, земята пренебрегваше знанията и уменията му. Федя не завиждаше на гражданите, той просто се прекланяше пред тях и беше готов безкрай, въпреки глада, да слуша за техническите постижения, за чудесата на града.

Приятелството не се заражда нито в нужда, нито в беда. Онези „трудни“ условия на живот, които, както се разправя в художествената литература, са задължително условие за възникването на дружбата, просто са недостатъчно трудни. Ако бедата и нуждата са сплотили, ако са посели дружба между двама души, значи това не ще да е страшна нужда, не ще да е голяма беда. Такава мъка не ще да е достатъчно голяма и дълбока, щом може да се сподели с приятели. В истинската нужда се опознава само собствената душевна и телесна твърдост, определят се границите единствено на собствените „възможности“, на физическата издръжливост и моралната сила.

Всички ние разбирахме, че може да се оцелее само случайно. И, странна работа, едно време, когато бях млад, си имахме една поговорка за всички случаи на неуспех и провали: „Е, няма да умрем от глад“. Бях сигурен, вярвах с цялото си тяло в тази фраза. И на тридесет години се оказах в положението на човек, който наистина умира от глад, който буквално се бие за парче хляб — и всичко това много преди войната.

Когато четиримата се събрахме при потока Дускания, знаехме, че не сме се събрали тук за другаруване; знаехме, че ако оцелеем, ще се срещаме без желание. Че ще ни е неприятно да си спомняме лошите неща: побъркващия глад, изваряването на дрехите от въшките в канчетата за храна, безкрайните локуми, които разтягахме край огъня, тези полуулъжи-полумечти, чревоугодническите басни, свадите и еднаквите ни сънища, понеже всички сънувахме едно и също: самуни ръжен хляб, прелитащи край нас като болиди или като ангели.

Човек е щастлив със способността си да забравя. Паметта винаги е готова да забрави лошото и да съхрани само хубавото. Край потока Дускания нямаше нищо хубаво, нямаше го нито в бъдещето на някого от нас, нито в миналото му. Бяхме завинаги отровени от Севера и

разбирахме това. Трима престанахме да се противим на съдбата и само Иван Иванович продължаваше да работи със същата трагична старателност, както преди.

По време на една от почивките „за цигара“ Савелиев се опита да вразуми Иван Иванович. „За цигара“ — това значеше най-обикновена почивка, почивка за непушачи, тъй като от години не бяхме виждали махорка, а почивките за цигара останаха. В тайгата пушачите събираха и сушиха листата на френското грозде, имаше цели дискусии, по затворнически разпалени, на тема кои листа са „по-вкусни“ — на боровинките или на френското грозде. Нито едните, нито другите не ставаха за нищо, както казваха познавачите, понеже организмът искаше никотинова отрова, а не пушек, и клетките на мозъка не се лъжеха така лесно. Ала за почивката „за цигара“ листата на френското грозде ставаха, понеже в лагера думата „почивка“ по време на работа е прекалено опасна и е в разрез с основните правила на производствения морал, възпитавани в Далечния север.

Да се почива на всеки час — това е предизвикателство, престъпление, но ежечасната „цигара“ е в реда на нещата. И тук, както във всичко на Север, явленията не съвпадаха с правилата. Сухото листо от френско грозде беше естествен камуфлаж.

— Слушай, Иване — рече Савелиев. — Ще ти разправя една история. В Бамлаг, на „втори коловоз“, карахме пясък с колички. Трябваше да се карат надалеч, нормата беше двадесет и пет кубика. Ако покриеш по-малко от половината — намалена дажба: триста грама и чорба веднъж дневно. А който изпълнеше нормата, получаваше килограм хляб освен другото и имаше право да си купи от магазина още един килограм хляб. Работехме по двама. А нормите бяха немислими. Тогава се изхитрихме: днес бачкаме за теб в твоя забой. Избутваме нормата. Получаваме две кила хляб плюс моите триста грама от намалената дажба — всеки разполагаше с по кило и сто и петдесет. Утре работим за мен. После пак за теб. Цял месец карахме така. Отживяхме си! Най-важното — десетникът беше душица, той, естествено, знаеше. А и за него беше изгодно — хората не отслабваха толкова бързо, производителността не падаше. После някой от началството надуши тая работа и щастието ни свърши.

— Какво, искаш да опиташ и тук ли? — попита Иван Иванович.

— Не за себе си — на теб да ти помогнем.

— Ами вие?

— На нас, миличък, ни е все тая.

— Е, и на мен ми е все тая. Надзирателят може да заповядва.

Надзирателят, тоест десетникът, дойде след няколко дни. Най-лошите ни опасения се събраха.

— Е, починахте си — стига ви толкова. Други ще дойдат. Работата ви е като на оздравителен пункт или оздравителна команда, като ОП или ОК — пошегува се изтежко десетникът.

— Да — рече Савелиев. — Първо ОП, после ОК, смърт с дълчица на крака!

Посмяхме се от приличие.

— Кога ще се връщаме?

— Утротръгваме.

Иван Иванович се успокои. През нощта се обеси на десетина крачки от бараката, в чатала на едно дърво, без въже — не ми се беше случвало да видя такова самоубийство. Откри го Савелиев, видя го от пътеката и се развика. Дотича десетникът, нареди да не пипаме тялото до идването на „следствието“ и заприира да тръгваме.

Федя Шчапов и аз смутено се заприготвяхме — Иван Иванович имаше хубави, здрави партенки, торбички, кърпи, запасна риза от американ, от която вече беше изварил въшките, кърпени ватени панталони, памуклийката му беше на нара. След кратко съвещание прибрахме всички тези неща. Савелиев не взе участие в подялбата на дрехите на покойния — само обикаляше край тялото на Иван Иванович. Винаги и навсякъде „на свобода“ мъртвецът съужда някакъв смътен интерес, привлича като магнит. По време на война и в лагерите това не е така — там смъртта е нещо обикновено, чувствата са притъпени и това премахва интереса към мъртвото тяло. Ала у Савелиев смъртта на Иван Иванович бе докосната, бе осветила, бе проникната в някакви тъмни кътчета на душата му, подтикна го да вземе някакви решения.

Той влезе в бараката, взе от ъгъла една брадва и прекрачи прага. Десетникът, който четеше нещо седнал на входа, скочи и се разкрещя. Двамата с Федя изхвърчахме навън.

Савелиев се приближи до един къс, дебел ствол, на който винаги режехме дървата — насечен, с обелена кора. Той сложи върху него лявата си ръка, разпери пръсти и замахна с брадвата.

Десетникът закрещя пискливо и пронизително. Федя се хвърли към Савелиев — четирите му пръста се търкулнаха в стърготините, дори не се виждаха сред клоните и дребните трески. Шурна алена кръв. Ние с Федя разкъсахме ризата на Иван Иванович, стегнахме китката на Савелиев, омотахме раната.

Десетникът ни заведе в лагера. Савелиев — в амбулаторията за превръзка, после в следствения отдел — за завеждане на дело за членовредителство. Федя и аз се върнахме в същата палатка, от която бяхме излезли преди две седмици с такива надежди и в очакване на щастие.

Местата на горните нарове вече бяха заети от други, ала не мислеме за това — сега беше лято и долу беше дори по-добре, отколкото горе, а докато дойде зимата, щеше да има още много, много промени.

Заспах бързо, но посред нощ се събудих и се приближих до масата на дежурния дневален. Там се беше свил Федя с лист хартия. През рамото му прочетох това, което вече бе написал:

„Мамо — пишеше Федя, — мамо, добре съм. Мамо, облечен съм според сезона...“

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.